

Tischler János

Lengyelek a magyaroknak

1956 őszén jelentős események történtek a Visztula mentén. A júniusi poznańi munkásfelkelés – amit könyörtelenül vérbe fojtottak – a lengyel kommunista vezetésnek szóló egyértelmű jelzés volt: érdemi változásokat kell végrehajtani a sztálini típusú berendezkedésen, hogy maga a rendszer fennmaradhassék. Az is nyilvánvalóvá vált, hogy a hatalom–megőrzés szempontjából csakis egyetlen személy szavatolhatja az elkerülhetetlen reformok biztonságos végigvitelét: a „jobboldali–nacionalista elhajlás” miatt az 1950-es évek elején félreállított és bebörtönzött korábbi pártvezető, Władysław Gomułka.

1956. október 19. és 21. között tartotta ülését a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának 8. plénuma, ahol Moszkva kezdeti tiltakozása ellenére és egy szovjet fegyveres beavatkozás fenyegető árnyékában Gomułka valóban visszatért pártja élére, s meghirdette a „szocializmus lengyel útját”, aminek lényege ekképp foglalható össze: a Szovjetunió által nyújtott „függetlenséget” maximálisan megtartani és ameddig lehet tágítani, következetesen felszámolni a sztálini időszak maradványait, valamint a szocialista építésnek nemzeti jelleget kölcsönözni.

Közismert, hogy az 1956. október 23-i budapesti felvonulás a lengyel október melletti szolidaritási tüntetésként indult, ezt jelképezte a demonstráció egyik fő helyszíne, Bem tábornok szobra, illetve a sajátos jelszó, amely tömören megfogalmazta a magyar emberek követelését: „Lengyelország példát mutat, kövessük a magyar utat!”¹

A forradalminak nevezett lengyel október történéseinek fényében nem csoda, hogy Lengyelország és az 1956-os magyar forradalom között különleges viszony alakult ki.

¹ A fenti jelszó azt is hangsúlyozta, hogy nem más országok példájának szolgai másolásáról van szó, hanem minden nemzetnek a saját útját kell járnia.

Ebben az összeállításban kizárólag lengyelek szerepelnek, olyanok, akik bő fél évszázaddal ezelőtt bármilyen formában közvetlen kapcsolatba kerültek az 1956-os magyar forradalommal. Az itt szereplő nyolc személlyel oral history-jellegű interjúkat vagy a magyarokkal kapcsolatos rövid célzott interjúkat készítettem az 1990-es évek első felében. Visszaemlékezéseiket a Lengyel Rádió korabeli felvételei, a lengyel sajtó írásai, lengyel költők egykorú versei, valamint varsói levéltárakban őrzött dokumentumok egészítik ki, s teszik teljessé.

*

Zdzisław Dzitko, 1956-ban a budapesti Műszaki Egyetem hallgatója²

1956. október 23-án hajnali öt órakor egy magyar társammal elmentünk a Gheorgiu Dej Hajógyárba, ahol röplapokat osztottunk szét, ami az egyetemisták, vagyis a mi követeléseinket tartalmazta, s amelyben meghívtuk a munkásokat a műegyetemi hallgatók aznapra szervezett tüntetésére. Mindezt korán reggel csináltuk, amikor a munkások éppen munkahelyükre érkeztek. Némelyek kissé félve fogadták el a röplapot, míg mások egyenesen hozzánk jöttek érte. Gyorsan szét kellett osztanunk ezeket a röplapokat, nehogy a rendőrség lefűleljen minket.

Sztandar Młodych, 1956. október 23. (részlet)

Az utolsó pillanatban

Mint megtudtuk, Budapest ifjúsága folyó hó 23-án felvonulást szervez Bem József szobrához. Koszorúikat elhelyezve, a lengyel és a magyar nemzet hős tábornoka emlékének tisztelegve magyar barátaink kifejezik szolidaritásukat a lengyel nemzet és a lengyel kommunisták sikerével.

Hanna Linsenman, 1956-ban a Varsói Egyetem Magyar Tanszékének hallgatója³

Október 23-án részt vettünk az ELTE Bölcsészkar hallgatóinak tüntetésén, a Filozófia Tanszékről megismert magyar társaink csoportjával menetel-

² 1956-os Intézet Oral History Archivuma (OHA), 619. sz. Interjú Zdzisław Dzitkóval, készítette Tischler János, 1993.

³ OHA, 618. sz. Interjú Hanna Linsenman-Kwaśniewskával, készítette Tischler János, 1994.

tünk kéz a kézben. Hatalmas, felszabadult és lelkes tömeggel vonultunk Budapest utcáin. Az egyetemi épülettől transzparenszekkel, zászlókkal indultunk el. Nem csupán magyar zászlók voltak, hanem lengyelek is. A transzparenszek közül némelyek azt hirdették: „Szolidaritás a lengyelekkel”. A legtöbb magyar zászlóból ekkorra már kivágták a címert, csak lyukak maradtak utánuk.

Edward Liszewski, 1956-ban a Budapesti Műszaki Egyetem hallgatója⁴

Azzal a lengyel csoporttal, amelyet a forradalom egész ideje alatt kísértem, a Bem-szobortól a Lánchídon át a Parlament felé indultunk, ahol néhány órát töltöttünk. A magyarok több mint százezres tömegében egy kis tífős lengyel szigetet alkottunk. A magyarok gyakran énekelték a himnuszukat. Egyszer csak közülünk valaki azt súgta: – „A lengyel himnusszal válaszoljunk a magyar himnusra!” Elkezdtek énekelni: – „Még nem veszett el Lengyelország, amíg mi élünk...” Ez megható volt a mi számunkra s a magyarok számára is. Amikor énekeltünk, elhallgattak körülöttünk. De miután befejeztük az éneklést – „Még nem veszett el Lengyelország, amíg mi élünk...” –, akkor a már addig is izgatott magyarok hatalmas tapsban, kiabálásban törtek ki, éltették a lengyeleket, Lengyelországot, sőt egyikünket a levegőbe kezdték dobálni. A Parlament előtt azon az estén, mielőtt szétoszlottunk volna, számtalanszor elénekeltük a lengyel himnuszt.

Emanuel Planer, a Lengyel Rádió Tájékoztató Osztályának vezetője 1956-ban⁵

Október 24-én nagygyűlés zajlott le a varsói Kultúra és Tudomány Palotája előtti téren. Emlékezetem szerint ezen több mint kétszázötvenezer ember vett részt, ahogy ezt akkoriban közzé is tették. Hatalmas tömeg, ez még a „lengyel október” kiváltotta érzelmek tükröződése volt. Én mint a rádióközvetítés vezetője, egy kis toronyban foglaltam helyet. Mellettem állt a bemondó – Henryk Mirosznak hívták és gyönyörű hanggal volt megáldva –, aki hangosan tájékoztatta a tömeget valamint a rádióhallgatókat az éppen zajló eseményekről. Ő beszélt egészen a frissen megválasztott pártvezető,

⁴ OHA, 617. sz. Interjú Edward Liszewskivel, készítette Tischler János, 1994.

⁵ OHA, 572. sz. Interjú Emanuel Planerrel, készítette Tischler János, 1993.

Władysław Gomułka fellépéséig, aki már a szószékeknek kinevezett erkély közelében tartózkodott, ahonnan a beszédét majd el kellett mondania.

Erre a óriási, már zsúfolásig megtöltött térre a Szentkereszt és a Marszałkowska út irányából a Varsói Egyetem hallgatóinak menete közeledett, de más tanintézetek hallgatói is voltak közöttük. A menet elején a zászlóvivők haladtak, kezükben magyar zászlók is voltak. Föl is csattant a taps, mert a téren összegyűlt emberek meglátták ezt. Mi szintén odafordultunk, hogy lássuk, mi történik, s a mellettem álló bemondó azonmód közvetítette is az eseményt. Amikor a menet még közelebb ért, s ment tovább befelé a rendkívül szorosan tömött téren, a magyar zászlók látványa újabb tapsvihart váltott ki. Azután nagy ováció következett a magyarok tiszteletére, kiáltásokkal és megint csak tapssal.

Hanna Adamiciecka, aki 1956 őszén a Sztandar Młodych című napilap különtudósítójaként Magyarországon tartózkodott (A Lengyel Rádió felvétele, 1956. november vége)⁶

Október 27-én érkeztem Budapestre, a második gyógyszer- és vérszálítómánnyal. (...) A lengyel zászlós autónk hatalmas népszerűséget vívott ki magának. Mindenhol, ahol csak áthaladtunk, a kétségbeesésbe bele-tompult emberek minket megpillantva Lengyelországot és a lengyeleket kezdték éltetni. Tanúi voltunk annak is, ahogy a nyugat felé tartó szovjet tankok leszorították az útról a rendes teherautókból abban az időben a vörös kereszt mentőautóivá átalakított kocsikat. A bepiszkolódott és szakadozott, vérfojtós köpenyt viselő egészségügyisek kiszálltak a mentőkocsikból és rendkívüli gyűlölettel köptek az áthaladó harcokocsik irányába. Abban a pillanatban, amikor a mi kocsink hagyta el a vörös kereszt mentőautókat, gyökeres fordulat következett be a mentősök magatartásában. Azonnal Lengyelországot kezdték éltetni. Ezt azért mondom, mert a legelső pillanattól fogva a magyar forradalom nagyon számított Lengyelországra, a mi barátságunkra és a későbbiek folyamán ez a barátság és ez a hatalmas bizalom megmaradt.

⁶ Archiwum Polskiego Radia i Telewizji (APRT, a Lengyel Rádió és Televízió Archívuma), Polityczne Nagrania Archiwalne (PNA, Politikai Archív Felvételek), 7957/7958; Dyskusja o moralności (Vita az erkölcsről).

Zdzisław Dzitko

A forradalom időszakában szerveződött meg a műegyetem Hess András téri központi kollégiumában – ahol én is laktam – a forradalmi bizottság. Én magam is szervező tagja lettem ennek a bizottságnak, s mindvégig részt vettem a tevékenységében. Különbféle rölapokat fogalmaztunk, némelyeknek társszerzője is voltam. A kollégium más hallgatóival együtt azután ezeket sokszorosítottuk és szétosztottuk. Emellett szintén ugyanebben az időben szükségessé vált a közrend fenntartása és biztosítása. Ezért többek között két másik lengyel társammal, akikkel együtt laktam, elmentünk egy rendőrsre, ahol az útlevelünk felmutatása után fegyvert kaptunk. Természetesen feljegyezték a nevünket és meghagyták azt is, hol járőrözzünk, mely utcákon. Rendszerint a Várhegyet kaptuk, a kollégium környékét. Később, néhány nap elteltével visszaszolgáltattuk a fegyvert a rendőrségre.

Hanna Linsenman

Két nappal később már csak Lidka Widajewiczcel, a barátnőmmel indulunk el Pestre, a Belvárosba megnézni, mi történik, milyen nagy a pusztítás mértéke. Sok épületen világosan látszottak a becsapódások nyomai. Egyre több lett a sebesült, egyre több lett a sír a tereken. Ismét elmentünk vért adni, de most egy másik kórházba. Ott találkoztunk az ELTE Filozófia Tanszékének néhány diákjával, egyikük emlékezett ránk az október 23-i tüntetésről. A véradás után a fiúk azt javasolták, hogy elkísérnek minket a Szabadság-hegyre, ahol a szállásunk volt. Útközben elmondták, hogy az egyetemen éppen most alakul vagy már meg is alakult a forradalmi bizottság, amelynek feladata többek között az egyetemi épületek védelme, szükség esetén pedig a harcokban is részt fognak venni.

Másnap jelentkeztünk a bölcsészkaron, ott találtuk az előző napon megismert fiúkat is. Ők vittek el minket a katonai parancsnokhoz, aki beleegyezett abba, hogy tagjai legyünk a forradalmi bizottságnak. Sőt, rövidesen fegyvert is kaptunk, géppisztolyt, s egyúttal egy igazolványt, ami feljogosított a fegyver viselésére. Az igazolványt Kopácsi Sándor, Budapest akkori rendőrfőkapitánya írta alá. Ezt mind a mai napig őrzöm, sikerült hazavinni magammal Lengyelországba.

Néhány napot dolgoztunk az egyetemen, főként a telefonközpontban, ahol leginkább éjszakai ügyeletet vállaltunk.

Emanuel Planer

Eljött hozzám Gömöri Endre, a Magyar Rádió tudósítója, aki kifejezetten azért utazott Varsóba, hogy a lengyel párt 8. plénumának eseményszeről beszámoljon. Ő volt az első, aki elmondta nekem, hogy a Magyar Vöröskereszt segítséget kér, mert a szovjet csapatok beavatkozása nyomán halottak és sebesültek vannak Magyarországon. Különösen a transzfúzióhoz használatos vér kellett. Honnan vegyünk vért?

Mielőtt 1953-ban a Lengyel Rádióban kezdtem dolgozni, a hadseregben szolgáltam. Közismert, hogy vérszállítmányt legkönnyebben a hadseregtől lehetett szerezni, mert ott vannak a legnagyobb készletek. Elhatároztam, hogy Piotr Jaroszewicz miniszterelnök-helyetteshez fordulok a vérszállítmány ügyében, aki korábban a nemzetvédelmi miniszter helyettese volt, és akit a hadseregből már azelőtt is ismertem. Ő nagyon gyorsan reagált, nem keresett kifogásokat: – „Jól van – mondta –, én foglalkozom ezzel, csak az a probléma, hogy mi a saját repülőgépekkel nem küldhetjük hivatalosan a vért, sőt még félhivatalosan sem.”

Tudtam, hogy a közlekedési miniszter-helyettes Juliusz Burgin, akit még a háború előttről, a pártmunkából szintén ismertem, mert akkor Lvovban voltam tagja az illegális kommunista pártnak Burginnal együtt, aki a Lvovi kerület titkári tisztét töltötte be. Tudtam azt is, hogy többek között a légiközlekedés is éppen hozzá tartozik. Őt is nagyon könnyen sikerült meggyőznöm arról, hogy valamit tenni kell, hogy repülőgépet kell biztosítani. És ily módon indult útnak október 26-án az első segélyszállítmány Budapestre.

Tadeusz Śliwiak

Dal a vérről

Ahol kirobban az
igazságos harag,
hol a harcban a tét a szabadság,
– mi ott vagyunk.
Adjatok vért,
az életükért,
s hogy vesszen a rabság.

Csak bátran, orvos,
szívd ki a vért,
amennyi kell, mind üvegbe gyűjtsed,
csak annyit hagyj,
hogy éljek és
örülni tudjak győzelmüknek.

Nincs idő róluk fecsegni már,
mikor vérző kéz viszi a zászlót.
Tán a tiéd lesz, fekete lány,
ez a vér,
a lengyel kenyér,
s a sebre a vászon.

És talán neked, kicsi borpince
nagy hegedűse,
életed adja vissza a vér,
ha pillanyitván
az ég színe szemedbe visszatér.

Vérünk, mely nem folyt el a Visztulán,
hogy szétzúztuk a hazugság-falat,
vérünk, mely nem folyt el a Visztulán,
Titeket illet, nektek maradt.

Nézd orvos,
mennyien vagyunk...
Önts életet barátaink szívébe.

Siess, orvos,
nem várhatunk.
Sebesült
vár
a vérre.

(*Życie Literackie*, 1956/45. sz., Gömöri György ford.)

Részlet a Lengyel Rádió Varsó hullámhosszán című riportműsorából, 1956. október 28.⁷

Egy nővér hangja: – Véréadásra kérem Zbigniew Śliwa urat, Jerzy Kotliński urat és Karol Sobiesiak urat.

Riporternő: Vasárnap délelőtt tíz óra van. Ilyenkor a Katowice utcai véréadóállomás rendszerint zárva tart. Ma a Lengyel Vöröskereszt varsói részlegének felhívására már reggel hét óra óta jelentkezik a varsói ifjúság, főként a Varsói Tudományegyetem ifjúsága, amely elsőként válaszolt a felhívásra: „Vért a magyaroknak!”

Egy férfighang: – Ma reggel hallottuk az egyetemi ifjúsághoz intézett felhívást a Lengyel Rádióban, ezért jöttem el.

Egy női hang: – Egy órával ezelőtt adtam vért. Nem vagyok egyetemista, újságíró vagyok, de azt hiszem, itt közöttünk egyáltalán nem számít a foglalkozás.

Másik női hang, erős angol akcentussal: – Nagyon örülök, hogy valamit tehetünk, hogy segítsünk a Magyarországon harcoló embereknek. Teljesen tisztában vagyok azzal, ami ott történik, és a nemzetközi szolidaritást figyelembe véve tenni akartam valamit, hogy segítsek a magyaroknak, akik ott harcolnak.

Riporternő: – Ön nem lengyel.

Másik női hang, erős angol akcentussal: – Nem, valóban nem vagyok lengyel. Lengyel állampolgár vagyok, de skót származású.

Orvos: – A véréadóállomást a fiatalokon kívül folyamatosan keresik fel az idősebbek is, fizikai és szellemi munkások egyaránt. Valóban megfigyelhetjük a hatalmas lelkesedést és azt a szándékot, hogy segítsenek azoknak az embereknek, akiknek erre a vérre szükségük van.

Harmadik női hang: – Mivel átéltem Varsóban a gettófelkelést 1943-ban, majd a varsói felkelést 1944-ben, jól tudom, hogy mit jelent a háború egy városban, és tudom, mit jelent a szabadság.

Második férfighang: – Én például Varsó mellől jöttem. Ma reggel hét órakor hallottam a hírekben a felhívást, hogy adjunk vért. Eljöttem hát, hogy Magyarország számára vért adjak.

Riporternő: – És hol lakik?

⁷ APRT, PNA, 3947/4; *Na warszawskiej fali*.

Második férfihang: – Grójecben, ötven kilométerre Varsótól.

(*A repülőtéren*)

Riporternő: – Önök most először repülnek vérrel megrakodva Budapestre?

Pilóta: – Igen, most először.

Másik pilóta: – Körülbelül két és fél óra múlva Budapesten leszünk, ott kitesszük a szállítmányt, és rögtön visszaindulunk. Ma este hét óra körül ismét Varsóban leszünk.

Menetirányító: – Ma a harmadik repülőgépet indítjuk, ez a szállítmány ezerkétszáz kilogramm. Ebben van vér, plazma, vérhelyettesítő szerek, gyógyszerek, antibiotikumok és jelentős mennyiségű kötszer.

A piotrkóvi Magyarok Megsegítésének Bizottsága által nyomtatott röplap, 1956. október vége⁸

Csatlakozván az egész országra kiterjedő hatalmas, a harcoló magyarok megsegítését célzó akcióhoz, felhívással fordulunk minden üzemhez, minden közép- és általános iskolához, valamint Piotrków város összes lakosához: Mindenki, akitől nem idegen a szabadságukért harcolók ügye, ajánljon fel egy bizonyos összeget gyógyszerek vásárlására és más segítségre a sebesült magyarok számára.

Részlet a Lengyel Rádió *Az országból és a világból* című hírműsorából, 1956. október 29.⁹

Bemondó: Riporterünk jelenti a városból.

Riporter: Este tizenkilenc óra. A Háromkereszt téren található Magyar Intézet előtt sok varsói gyűlt össze, hogy ily módon fejezze ki szolidaritását a magyar nemzettel. Tizenhét órakor érkeztek meg az Intézet épülete elé a Képzőművészeti Akadémia hallgatói, más tanintézetek hallgatói és a főváros lakosai. Az épület előtt koszorúkat és virágcsokrok tömkelegét helyeztek el. A magyar nemzeti zászló előtt, amely mellé odaírták: „Hódolattal a magyar nemzetnek”, mécsesek világítanak, és a varsói egyetemisták díszőrséget állnak. Ezzel egyidejűleg kissé arrébb

⁸ A felhívás egy példánya a szerző birtokában.

⁹ APRT, PNA, 354/1; *Z kraju i ze świata*.

pénzgyűjtés is folyik gyógyszerekre a felkelés során megsebesült magyarok számára. Varsó hódolatát fejezi ki a hős magyar nemzetnek.

Részlet a *Żołnierz Wolności* című napilap cikkéből, 1956. november 28.

Varsó utcáin dobozok álltak ezzel a felirattal: Gyógyszerekre a magyarok számára. Az emberek megálltak, továbbhaladtak. Annyit dobtak be, ki mennyit tudott. Jelen voltam egy ilyen doboz felnyitásánál. A sok bankjegy között – egy levél. Benne ötven zloty és a papíron girbe-gurba betűkkel az írás: a mamám megígérte, hogy ezért mackót vesz nekem, de neked, budapesti kislány, a pénz most fontosabb. Kriszti Varsóból...

Részlet a *Lengyel Rádió Zene és aktualitások* című műsorából, 1956. október 30.¹⁰

Riporter: A varsói Műszaki Egyetemen nagy a nyüzsgés, folynak az előadások, a gyakorlatok. Az aulában egyetemisták, tudományos munkatársak egy csoportja. Egy kis asztalon egy doboz ezzel a felirattal: „Segítünk a magyaroknak”. Beszélgettem az egyetemistákkal, akik vért adnak és a pénzadományok gyűjtését szervezik. Holnap Varsó utcáin szándékoznak pénzgyűjtést folytatni. Az egyetemisták dobozokkal a kezükben keresik majd fel a főváros lakosait. – „Amennyire csak tőlünk telik, segíteni akarunk” – mondják.

Felhívás!

A Budapestre küldött lengyel vér már nem egy életet mentett meg. De még sok sebesült várja ezt a talán legáldozatosabb és legszívöbljövőbb segítséget. További véradók jelentkezésére hívunk fel. Emlékeztetünk arra, hogy vért adni éhgyomorra kell.

Bejegyzés a wroclawi Városháza emlékkönyvében, 1956. október vége¹¹

A Magyar Forradalom tiszteletére a wroclawi Városháza épületében működő Történeti Múzeum dolgozói, a múzeum igazgatója, Józef Piątek által összehívott gyűlésen egyhangúlag elhatározták, hogy kitűzik a wroclawi Városháza tornyára a magyar és a lengyel nemzeti zászlót.

¹⁰ APRT, PNA, 4351/3; *Muzyka i aktualności*.

¹¹ A dokumentum hiteles másolata a szerző birtokában.

A zászlókat a toronyra Stanisław Mądry fűtő, valamint Janusz Kramarek, a Történeti Múzeum asszisztense tűzte ki. Tisztelet a szabadságukért harcoló nemzeteknek!

A varsói egyetemisták nyílt levele a magyar nemzethez, 1956. október 30.¹²

Magyar Testvéreink!

Mi, ezen a gyűlésen összesereglett varsói egyetemisták, a szuverenitásért és a demokráciáért folytatott harcokat iránti támogatás és teljes szolidaritás szavait intézzük hozzátok. Követeljük, hogy még a felkelők fegyverletétele előtt vonják ki a szovjet csapatokat Magyarországról. A lehető legelősebben tiltakozunk és elítéljük a szovjet csapatoknak a nemzetek harca elleni fegyveres intervencióját. A lehető leghatározottabban elítéljük Szoboljev nagykövet fellépését az ENSZ-ben, valamint a szovjet sajtóban megjelent cikkeket, amelyek rágalommal és hamisítással teljesekek.

Különösen támogatjuk azon követeléseket, hogy a szovjet kormány fizessen kártérítést a szovjet csapatok magyarországi intervenciójával okozott károkért, valamint azt a követelést, hogy adják ki a magyar népnek a vérontásért felelős személyeket igazságszolgáltatás céljából.

Jogos és igazságos harcokban Veletek vagyunk. Kötelezzük magunkat, hogy segítséget nyújtunk nektek.

Éljen a lengyel-magyar barátság!

Éljen a szabad, független és szocialista Magyarország!

Wiktor Woroszylski

Város

Hát még ezt is meg kellett érnem,
 hogy legyen mire emlékeznem:
 összetört égbolt törmeléken
 járnai tétován, idegenben.

¹² Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai (a továbbiakban: *Az 1956-os magyar forradalom...*). Összeállította Tischler János. Budapest, 1996, 1956-os Intézet-Windsor Kiadó, 160. sz. dokumentum, 209. o.

Majd alászállni. Nem a pokolba –
a földalatti segélyhelyre,
vakondok-szemű orvosokkal
szorgoskodni a kór-veremben.

Nézni, hogyan szívódik lassan
az üveg-erekben a vegyszer,
a seb sajjgását átérezni,
látni: éber tanú-szemekkel.

Feljönni. És túlélni mindent.
S a város üszkein megállva,
újra hinni csupacsiriz-menny
megragasztgatott angyalában.

1956. november
(Gömöri György ford.)

A lengyel állambiztonsági szervek jelentése az Olsztyn városában tartott, magyarok melletti rokonszenvtüntetésről, 1956. október 30.¹³

1956. X. 30-án az olsztyni Mezőgazdasági Főiskola és a Tanárképző hallgatóinak kezdeményezésére 14 órakor a magyar felkelőkkel szolidarizáló tüntetést szerveztek. A tüntetők, akiknek többségét a Mezőgazdasági Főiskola hallgatói alkották, 14 óra előtt indultak el az iskola területéről, s a város utcáin keresztül a Vörös Hadsereg térre vonultak, ahol a már előzőleg a térre érkezett kb. húszfős egyetemista csoport magyar és lengyel zászlókat illetve gyertyákat helyezett el. A meggyújtott gyertyák mellett négy egyetemista díszőrséget állt. Amikor a menet a Vörös Hadsereg térre érkezett, a menet eleje, amely a koszorúkat vitte, elkanyarodott, és a koszorúkat a gyertyák mellett elhelyezett zászlókhoz tette le. Azután a menet a város utcáin elérkezett a Swierczewski tábornok térre, ahol gyűlést tartottak, amelyen kb. tízezer ember vett részt. A menettől kivált a hallgatók egy csoportja, amely már előzetesen elkészített,

¹³ Az 1956-os magyar forradalom..., 159. sz. dokumentum, 205–207. o.

„Magyar Felkelők tere” feliratú három táblát tett fel a „Vörös Hadsereg tere” tábla mellé. (...)

A gyűlés ideje alatt egyetemisták csoportjai számos alkalommal skandáltak: „Le a belbiztonsági szolgálattal!”; „A rendőrség velünk van!”; „Szabad Lengyelország – szabad Magyarország”; „Egész Olsztyn velünk van!”; „A hadsereg velünk van!”, stb. Akkor is különösen sok szovjetellenes és a belbiztonsági szolgálat elleni kiáltás hallatszott, amikor a menet az utcákon vonult, s ezeket skandálták is. (...)

A gyűlés befejezésére egy, a magyar nemzetnek címzett, a szuverenitásról szóló levelet-határozatot fogadtak el, valamint az egyik egyetemista javaslatára megszavazták a Vörös Hadsereg tere átkeresztelését Magyar Felkelők terévé, majd ezután elénekelték a nemzeti himnuszt és a „Nem hagyjuk a földünket...” kezdetű hazafias éneket.

A felvonulás idején az egyetemisták a következő feliratú transzparenseket vitték: „Követeljük a szovjet csapatok kivonását Magyarországról!”; „Egész Olsztyn velünk van!”; „Le a szovjetekkel!”; „Szabad Lengyelország – szabad Magyarország”; „Íme, a szovjet internacionalizmus megmutatkozik Magyarországon”, valamint Magyarország térképét feltüntető ábrát, amin bejelölték Budapestet, amely felett kezek lógtak le (a kézfejekre vörös csillagok voltak ráfestve), s ezekből csöpögött a vér.

A gyűlés befejeztével a hallgatók zárt csoportban visszamentek az iskola területére.

A *Trybuna Robotnicza* című katowicei pártlap szerkesztőségi cikke, 1956. október 30.

Kötelességünknek véljük, és a párttisztesség is ezt kívánja, állást foglalni azzal a címmel kapcsolatban, amellyel a magyar helyzetről szóló írást közöltük lapunk szombati számában. Ebben a címben a „fegyveres bandák” megjelölést használtuk a budapesti civil lakosság fegyveresen küzdő csoportjaira, illetve azon harcoló katonai egységekre, amelyek megtagadták az engedelmességet a volt kormánynak és a Magyar Dolgozók Pártja volt vezetőségének. Szeretnénk ma teljes határozottsággal leszögezni: ezt a meghatározást, csakúgy, mint az összes hozzánk érkezett sajtótudósítás hangnemét, sértőnek találjuk a budapesti néppel szemben, a hazafiak százaival és ezreivel szemben, akiknek vére oly

bőségesen öntözte a hozzánk mindig is közelálló magyar földet. Fájlatjuk, hogy ez az információ az újság hasábjaira került. (...) A régi magyar párt- és kormányvezetés konzervativizmusa, elvakultsága és a tömegek iránti bizalmatlansága miatt a haladó népmozgalmat ellenforradalmi és fasiszta jelzővel illette, ily módon olajat öntött a tűzre, és elzárta magát a lehetőségtől, hogy megegyezésre jusson a felkelőkkel. (...) A népmozgalom nagy, tiszta áramlata mellett megjelenhettek zavaros hullámok is – bizonyos reakciós elemek és csoportok. Mégis, ez semmiben sem változtat azon a nyilvánvaló tényen, hogy amikor Nagy Imre, az új miniszterelnök tárgyalásokat kezdett a felkelőkkel és elismerte népi hazafiságukat, ezzel el is ítélte a régi s a nemzet szemében véglegesen kompromittálódott funkcionáriusokat.

A krakkói Műszaki Egyetem hallgatóinak levele a magyar ifjúsághoz (Dziennik Polski, 1956. október 31.)

Hatalmas fájdalommal értesültünk arról, hogy nemzetetek arra kényszerült, hogy a haza szabadsága és függetlensége legszentebb eszméinek nevében felvegye a harcot. A célok, amelyekért véretekent ontjátok, egyben a mi céljaink is. Szolidárisak vagyunk veletek, és erőnkhez mérten mindig a segítségetekre fogunk sietni. Ez a segítség jelenleg az egész lengyel nemzet önkéntes véradásában és a pénzgyűjtésben nyilvánul meg, hogy gyógyszerent vásároljunk a harcoló magyar felkelők számára. (...) Amennyiben úgy vélitek, hogy céljaitok elérésében segítséget jelent Nektek, ha az ENSZ Biztonsági Tanácsa napirendre tűzi a magyarországi helyzet megvitatását, akkor kormányunkhoz fordulunk, hogy támogassa álláspontotokat az ENSZ fórumán. Még egyszer legnagyobb tiszteletünket fejezzük ki a magyar nemzet hős magatartása iránt.

A lengyel haditengerészet egyik alakulatának a lengyel pártvezetéshez intézett határozata (részlet, 1956. október vége)¹⁴

Támogatjuk a hős magyar népet, amely szabadságáért és függetlenségéért harcol. Követeljük a teljes függetlenséget és a szuverenitást Lengyelországban. Készek vagyunk ezért a vérünket ontani. Le a diktatúrával!

¹⁴ *Az 1956-os magyar forradalom...*, 149. sz. dokumentum, 187. o.

Hanna Adamiciecka

A magyar forradalom teljesen tiszta jellegét alátámaszthatja az a tény, hogy kezdettől fogva nem volt egyetlen rablás sem. A forradalom nagyon tiszta és nagyon eszmei volt. Csodálkozva járkáltunk az elpusztított, lerombolt utcákon. Lépten-nyomon a kirakatokban, a kitört üvegek mögött érintetlen árucikkkel – női táskákkal, cipőkkel, pulóverekkel – találkoztunk. Senki sem lopott. Ilyen feliratok voltak: „Ne szennyezzük be a forradalom tiszta áramlatát!”, „Ne hozzunk szégyent a forradalomra!”, „Ne lopj!”, „Ne vidd el!”. Mindez valóban csodálatra készített bennünket. Szétlóttek például egy ékszerüzletet, és a felkelők azonnal, a csata hevében egy csoportot alakítottak, körülvették az üzletet, elvitték az értéktárgyakat, összeírták és a házfelügyelőnél helyezték el ezeket. Ott meghagyták a nevüket és kijelentették, jelentkeznek majd, hogy kiegyenlítsék a házfelügyelőnek a becsületes megőrzés díját.

Ugyanez volt a helyzet, ami a spekuláció hiányát illeti. Ez is csodálkozással töltött el minket. A legelső pillanattól fogva élelmiszert szállító szekerek és egyéb paraszti járművek indultak Budapestre. Vagy a kinyitott üzletekbe vitték az élelmiszert, vagy az utcasarkokon álltak meg ezek a faluról érkezett járművek, és a parasztok ingyen szétosztották az embereknek, amit hoztak. A forradalmi bizottságokhoz is vitték a burgonyát, a húst. Falun beszélgettünk földművesekkel, akik felháborodva támadtak nekünk, amikor megkérdeztük, milyen áron adják el terményeiket, nincs-e áremelkedési tendencia? Azt válaszolták, hogy egyetlen fillért sem fogadnak el, hiszen a budapesti munkások és felkelők vérükkel fizetnek ezért. Kötelességük legalább ily módon támogatni a forradalmat. A parasztok levágták a teheneket, a sertéseket, és mindezt elküldték Budapestre.

Zdzisław Dzitko

Nagy Imre miniszterelnök október végén tett bejelentésének megfelelően megindult az új fegyveres erő, a Nemzetőrség felállítása. November 1-jén késő este kollégiumunkban megalakult a Nemzetőrség helyi egysége és vezetése. Gyorsan jelentkeztem én is, s az elsők között kaptam meg az igazolványt, amelyet Kopácsi Sándor, Budapest akkori

rendőrőfőkapitánya írt alá. Ugyanebben az időben, talán néhány nappal korábban, az itt tanuló lengyel egyetemisták egy része elhagyta Magyarországot. A nagykövetség, amelynek feladata volt gondoskodni rólunk, szervezte meg a kiutazást. Én személy szerint megtagadtam ezt, mert annyira mélyen belevetettem magam a forradalmi tevékenységbe, hogy el sem tudtam képzelni, hogy elmenjek innen. Itt maradtam, és a Várnegyedben mindvégig cselekvően vettem részt az eseményekben.

A nemzetőr-igazolvány mellé – száma: 6542 – újra kaptunk fegyvert, ami ezúttal a csepeli gyárból származott. A kollégiumban összességében százötven-kétszáz nemzetőr volt, mivel a magyar egyetemisták egy része hazautazott, amikor úgy tűnt, hogy győzött a forradalom. Sajnos, nem sok mindenre maradt időnk, mert hamarosan megkezdődött a forradalom következő szakasza.

Leszek Kołodziejczyk, aki 1956 őszén a *Życie Warszawy* című napilap különtudósítójaként Magyarországon tartózkodott¹⁵

November 3-án, szombaton elutaztam Szolnokra, ahol volt egy magyar légibázis. Még két másik lengyel újságíró is velem tartott. Drámai beszélgetést folytattunk a légibázis ezredes-parancsnokával, aki elmondta, semmit sem tehet, nem tudja semmiképpen sem megakadályozni azt, hogy a szovjet csapatok elfoglalják ezt a bázist, ugyanis Maléter Pál honvédelmi miniszter és Nagy Imre ezt formálisan megtiltotta neki. Tisztában volt azzal, hogy teljesen tehetetlen, és nem is titkolta előttünk tanácsstalanságát.

A „lengyel-magyar két jóbarát”-mondás szellemében az estét bikavérrel fejeztük be. Ezután elindultunk vissza Budapestre. Gépkocsival voltunk és az ezredes nem akart minket védtelenül elengedni. Katonai kíséretet kívánt adni, ami ellen én határozottan tiltakoztam, mert attól félttem, hogy ez ellenkező hatást válthat ki, veszélyes helyzetet provokálhatunk ki ezzel. Ő mégis hajthatatlan maradt és civil kíséretet biztosított nekünk. Egy géppisztolyos sofőrt kaptunk, aki Budapestre vitt vissza bennünket. Útközben egy szovjet harckocsi-

¹⁵ A szerző interjúja.

oszlop mellett haladtunk el. Amíg az oszlop elejéig nem értünk, nem törődtek velünk. Ott a szovjet járőr megállított minket és azt kérdezte: -„Kicsodák maguk?” Azt válaszoltuk, hogy lengyel újságírók vagyunk. – „Mit keresünk mi itt?”- folytatta. A megfelelő terminológiát használva elmondtuk neki, hogy eljöttünk megnézni, mit művelnek ezek a magyar banditák, hogyan akarják szétverni egységes szocialista táborunkat. Mindazonáltal ez nem győzte meg őt, továbbra is gyanakvóan tekintett ránk. Azt kérdezte: -„Fegyver van?” Ott volt az eldugott géppisztoly, szerencsére már korábban meghagytam ennek a civil sofőrnek, hogy tegye az ülés alá. Patetikusan előhúztam a zsebemből a tollamat és azt mondtam: -„Újságíró vagyok, íme az én fegyverem.” – „És az ott kicsoda a kormánynál?” – kérdezte. – „Az egy magyar sofőr, mert éppen Budapestre térünk vissza és nem ismerjük az utat.” Az ujjával megfenyegetett minket, de más nem történt, nem kutatta át a járművet, csak azt mondta: -„No, azért vigyázzanak!”

Így érkeztünk vissza Budapestre, szombatról vasárnapra virradó éjszaka. Lefeküdtünk aludni. Hajnali négy órakor lövések ébresztettek fel minket. Megkezdődött a szovjet csapatok második magyarországi intervenciója.

Emanuel Planer

November 4-én korán reggel telefon ébresztett fel. Nem lehetett jól hallani azt a férfit, aki oroszul vagy németül szólalt meg. Bemutatkozásakor közölte, hogy Háty Gyula beszél. Azt mondta, hogy megindult a szovjet intervenció, a harckocsioszlopok, a koncentrált támadás, nagyon sok a halálos áldozat, hatalmas a pusztítás. Hozátette, hogy ez már a vég, semmi esély sincs arra, hogy a felkelők ellent tudjanak állni. A beszélgetés drámai volt, és mindezt nagyon tömören mondta el, láthatólag sietett a beszéddel. Érezni lehetett, hogy nem biztos abban, sokáig tudunk-e egyáltalán beszélni. Azzal fejezte be, tegyék meg mindent, hogy a világ tudjon arról, mi történik Magyarországon, és tájékoztassak erről mindenkit itt Lengyelországban is. Rögtön felhívtam sorjában mindenkit, a pártvezetés tagjait is, akikről tudtam, hogy érdekeltek abban, mi történik Magyarországon.

Adam Willman budapesti lengyel nagykövet rejtjeltávirata Varsóba, 1956. november 4.¹⁶

18011. számú távirat

Budapest

Szigorúan titkos!

56. 11. 04., 16.00 óra

Sürgős

A budapesti helyzet a szovjet csapatok bevonulása után. Budapest különböző kerületeiben a magyar hazafiak kis-számú, rosszul felfegyverzett csoportjai egész délelőtt ellen-álltak a túlerőben lévő szovjeteknek.

A szovjet csapatok harckocsikkal, páncélozott autókkal és gyalogsági erőkkel megszállták a budai kerületeket, a hidakat, a telefonközpontokat és más objektumokat. Budapest utcáit szovjet tankok zárták el a közlekedés elől. Egy budai kollégiumot harckocsik vettek körül. A kollégium elfoglalásának első kísérletét megakadályozták az egyetemisták által emelt barrikádok. A város különböző pontjairól olyan hírek érkeznek, hogy tankokból és géppuskákból lövik a civil lakos-ságot. A harckocsik néhány lakóházat is lőttek. Az interven-ció csapatok tíz óra körül elvágták Budapestet a külvilágtól.

Az emberekkel folytatott beszélgetésekből teljesen egy-értelműen kiderül, hogy a lakosság Nagy Imre kormányát támogatja. Ugyanezt állapítottuk meg tegnap az ország külön-böző területein járva. Ezen az állásponton van minden kom-munista, akivel beszéltünk. Az úgynevezett Kádár-kormányt itt az árulók kormányának tartják. Mély, általános csüggedés és felháborodás uralkodik az emberekben. A szovjet harc-kocsikra támaszkodó Kádár-csoport részéről várható terror és megtorlás miatt nyilvánvaló a félelem. Ettől félnek mind a kommunisták, mind a többi hazafiak is. (...)

Küldjék el a Rádiónak, a PAP hírügynökségnek, a köz-ponti lapok és a sajtóügynökségek szerkesztőségeibe.

Aláírta az összes [Budapesten tartózkodó] lengyel újságíró.

Willman

¹⁶ Az 1956-os magyar forradalom..., 37. sz. dokumentum, 59–60. o.

Zdzisław Dzitko

November 4-én kora reggel hallottam a rádióban Nagy Imre tragikus bejelentését, amelyben közölte, hogy a szovjet csapatok támadást intéztek Budapest ellen. Ennek elhangzása után mindannyian, akik még a kollégiumban voltunk a forradalmi bizottság tagjai közül, azonnal összegyűltünk, hogy megbeszéljük, mit tegyünk? Természetesen már hallottuk a lövéseket, nyilvánvaló volt, hogy – egyébként egyenlőtlen – harc folyik hajnal óta. Tudtuk azt is, hogy ezek már új és könnyörtelen szovjet egységek, amelyek azt a parancsot kapták, hogy tapossák el a felkelést.

Kézifegyvereink, géppuskáink voltak. Legelső gondolatunk az volt, hogy ellenállási pontot szervezzünk a Bécsi kapunál. Így is tettünk. Elhelyeztük ott a géppuskákat és mi is elfoglaltuk a helyünket. Ez a mi kis csoportunk hozzávetőleg tizenöt fegyveresből állt. Az oroszok ekkor a Moszkva és a Széna teret támadták. Mivel sötétedésig egyetlen tank vagy fegyveres egység sem tűnt fel a közelünkben, úgy döntöttünk, hogy megszüntetjük ezt a védelmi állást, már csak azért is, mert tudtuk, hogy még géppuskákkal sincs szemernyi esélyünk arra, hogy ellenállhassunk.

Andrzej Bratkowski, 1956-ban a krakkói Műszaki Egyetem hallgatója¹⁷

Az Egyetemi Forradalmi Bizottság egykori tagjaként elmondhatom, hogy 1956 őszen Krakkó ennek a bizottságnak a „kezeiben” volt. Ez egy olyan időszak volt, amikor a bizottságunk együttműködött a rendőrséggel, és általában véve az irányítást teljes egészében átvette. Egyébként nemcsak Krakkóban, hanem az egész vajdaságban. Ez egész egyszerűen forradalmi időszak volt. Ami a magyar felkelést illeti, voltak, akik az adományokon túl másképpen is segíteni akartak. Emlékszem például a szociológus Wojtek Niedzielekre Zakopánéból, aki azt mondta, hogy a német megszállás idején a Tátraalján harcoló csoportja minden tagjának valahol Zakopane környékén van elrejtve valamilyen fegyvere, és készen állnak egy légiót Magyarországra irányítani.

1956. november 4-én az Egyetemi Forradalmi Bizottság megtudta, hogy másnap a Bányászati és Kohászati Akadémia kollégiuma és

¹⁷ OHA, 621. sz. Interjú Andrzej Bratkowskival, készítette Tischler János, 1993.

más kollégiumok is tüntetésre készülnek a helyi szovjet konzulátus elé, hogy így tiltakozzanak a magyarországi szovjet beavatkozás ellen. Mivel ezt veszélyesnek tartottuk abból a szempontból, hogy provokálhatják a résztvevőket, úgy döntöttünk, hogy a kezdeményezés élére állunk. Emlékszem, fél éjszakán keresztül ültünk a szobánkban, ahol a testvérem, Stefan felhívást írt az egyetemistákhoz.

Reggel a helyi pártlap, a *Gazeta Krakowska* aznapi száma jókora késéssel jelent meg, mert előbb ki kellett nyomtatni a röplapunkat. A felhívásban a néma menet jelszavát fogalmazzuk meg. És valóban így is történt. Döbbenetesen felemelő érzés volt, ahogy a középkori krakkói óvárost körülvevő sétány mentén haladt az ifjúság – ezrek és ezrek vonultak csendben, magyar és lengyel zászlókkal, egyetlen szó nélkül.

Edward Liszewski

A Várnegyedet már elfoglalták az oroszok, amikor a kollégium folyosójáról egyszer csak tragikus hangot hallottam: – „Segítség!” Majd mégegyszer: – „Magyarok, segítség!” Kirohantam a folyosóra, hogy megtudjam, mi is történt. Kiderült, hogy egy hallgató magyar társait hívja segítségül, mert a Magyar Országos Levéltár épülete lángokban állt. A Várnegyed ellen indított szovjet támadás során a harckocsilövedékek felgyújtották a felső emeleteket.

Meg kell mondanom, nem sok jelentkező akadt a mentésre. A kollégium körül ott álltak a szovjet katonák, lövésre kész fegyverrel a kezben. A kapuval szemben pedig egy harckocsi volt, ami a bejáratot vette célba. Nem voltunk többen, mint húszan, akik vállalkoztunk arra, hogy elindulunk az épületből. Az a magyar társunk, aki megpróbált mozgósítani bennünket, néhány szót váltott egy orosz tiszttel, aki beleegyezőleg intett a fejével.

Elrohantunk a Levéltárba, a lángoló felső emeletekre. Mentési akciónk abból állt, hogy megragadtuk a még ép dokumentumokat, meg azokat is, amelyeket éppen elért a tűz, és kivittük a folyosóra. Azok, akik tőlem átvették, ledobálták a lépcsőn, és ott gurultak tovább lefelé. Mindezek a magyar kultúra emlékei, most pedig lángnyelvek emésztik őket, és mi a földhöz csapdostuk a kötegeket, hogy a lehető legtöbbet meg lehessen menteni.

Nem emlékszem, mennyi időt töltöttem társaimmal együtt a Levéltárban, de legalább négy-öt órát. Mindenesetre, amikor távoztam az épületből, alig álltam a lábamon, a tüdőm tele volt füsttel, piszkos és borzalmasan szomjas voltam. Olyannyira erőt vett rajtam a fáradtság, hogy közömbös lettem minden iránt, jóllehet a kinti helyzet nem sokat változott: ugyanúgy ott álltak a szovjetek lövésre készen, s ott volt a tank is, ágyúcsövét még mindig a kapura felé fordítva, de a fáradtság teljesen elnyomta a félelem-érzetemet. Bejutottam a kollégiumba, s abban a piszkos öltözetben – úgy, ahogy voltam –, lefeküdtem és másnap reggelig aludtam.

Marian Bielicki, aki 1956 őszén a Lengyel Rádió különtudósítójaként Magyarországon tartózkodott (A Lengyel Rádió felvétele, 1956. november vége)¹⁸

Vajon szükséges volt-e a második intervenció? (...) Szeretném leszögezni – mert csak hipotézisek vannak, nehéz megmondani, „mi lett volna, ha”, hiszen a bölcsőben fojtották meg a csecsemőt, s nem tudhatjuk, hogyan alakult volna a magyar forradalom sorsa –, hogy az események további alakulásától függetlenül senkinek nem volt joga ahhoz, hogy a magyar nép akarata ellenére lerohanja az országot, s leszámoljon a forradalommal. Arról nem is beszélve, hogy olyan jelszavakkal tették ezt, mintha a magyar nép támogatná az intervenciósokat. Ezért a második intervenciót nem lehet másnak, csak Magyarország elleni agresszióknak nevezni.

Hanna Adamiecka

A legutolsó dolog, amiről beszélni kívánok, az a Kádár-kormány elszigeteltsége a nemzetből. Jellegzetes a következő eset: november 4. után a lengyel újságírók egy csoportja igyekezett bejutni Kádárhoz vagy a kormány valamelyik tagjához beszélgetésre. Átvergődünk a szovjet harcokocsik gyűrűjén. A Parlament épülete tele volt tűzdelve ágyúkkal és géppuskákkal. Egy szovjet főhadnagy fogadott bennünket, aki odahívott konzultálni egy szovjet őrnagyot. Egy véleményen voltak, s ezt a főhad-

¹⁸ APRT, PNA, 7957/7958; *Dyskusja o moralności.*

nagy közölte velünk: Kádár elvtársnak és a kormánynak hallatlanul fontos feladatai vannak, ezért nem tud minket senki sem fogadni. Tehát meggyőződhattünk arról, hogy egy ilyen döntés egy szovjet főhadnagy kezében volt.

Adam Ważyk

Qui tacent clamant

Veletek voltam aznap, mikor a Bem szobornál
magyar és lengyel zászlók alatt ujjongtatok.
Nem tudom, közületek ki él még és ki holt már,
midőn elnémult minden, csupán a tűz ropog.

A nagy kavarodásban, Déry, te kerestél
aggódva telefonon: bajom nem esett-e?
s hallottam a hangod még a Parlamentnél,
mint utolsó kiáltást az éterbe veszve.

Mi, lelkiismerete a történelemnek,
hallgatunk – államérdek ez a néma beszéd...
Hol a felkelők hamván keserű füst terjeng,
a végső mítosz összedőlt. De Bem emléke ép.

(*Nowa Kultura*, 1956/48. sz., Gömöri György ford.)

Andrzej Bratkowski

1956 novemberében elhatároztuk, hogy a segélybizottságunk által összegyűjtött adományokat mi magunk visszük el Magyarországra. Ellenőrizni kívántuk, hogy a segítség nem a szovjet katonák kezére kerül-e, ki kapja ezeket a csomagokat, s hogy valóban azokhoz a magyarokhoz jut-e el, akiknek a leginkább szükségük van rá? Emlékszem, hat vagy hét vagonból állt a vonatszerelvény, közte két hűtővagon is volt, tele fagyasztott hússal.

A Vöröskereszt krakkói kirendeltségén kaptunk egy igazolást arról, hogy Magyarországra a szervezet hivatalos küldötteként utazunk. Tudtuk, hogy a Lengyel Vöröskereszt Magyarország területén képviselőt

működtet, amely az egész segélyakciót irányítja. Kaptunk fehér-piros, valamint vöröskeresztes karszalagokat, amelyek később nagyon hasznosnak bizonyultak Budapesten. Ez fontos volt, mert a magyarok a szláv nyelveket nehezen tudják megkülönböztetni.

Amikor a szállítmány összeállt, a krakkói pályaudvaron felszálltunk a vonatra, s elindultunk. Több napig tartott az utazás Szlovákián keresztül, míg megérkeztünk a magyar határra, Komáromba. Ott volt a Lengyel Vöröskereszt említett képviselője, ahol a teljes szállítmányt lengyel teherautókra raktuk át. Ezek a járművek rendszeresen ingáztak Komárom és a magyar főváros között. Budapestre estefelé érkeztünk meg, közeledett a kijárási tilalom ideje. Igyekeztünk, hogy még ezelőtt elérjünk egy budai kórházba, ahová a szállítmány egy részét vittük. A többit másnap kellett átadnunk a Nemzetközi Vöröskereszt csepeli telephelyén. Nem jutottunk el a kórházig, a kései időpont miatt gyorsan egy belvárosi hotelben helyeztek el minket.

Dél előttként Csepelen segédkeztünk, a délutánokat a városban töltöttük. Hosszú katonai köpenyünkkel, a lengyel és vöröskeresztes és karszalagokkal, a kabáthajtókán viselt Kossuth-címerrel eléggé kitűnünk a tömegből. Lépten-nyomon tapasztaltuk a rokonszenvet.

A magyarok lengyelek iránti érzelmeire jó példa az a röplap, amelyet ott-tartózkodásunk ideje alatt terjesztettek. Ebben azt követelték, hogy a Budapestet megszálló szovjet csapatokat lengyel egységek váltsák fel, mert ez utóbbiak hitelesebbek a magyarok szemében, és anélkül tudják biztosítani a nyugalmat, hogy folyton a Keletről érkezett agresszióra emlékeztetnének. Ez számunkra nagyon megható volt.

Végül egy apró incidens miatt kellett elhagynunk Budapestet. Egyszer teherautóval vittek minket a lengyel nagykövetségre, és a Parlamentnél két társunk a ponyva alól fényképezni kezdte az épületet körbevevő szovjet tankokat. A szovjet katonák észrevették ezt, feltartóztatták a teherautót és elkobozták a fényképezőgépeket. A budapesti szovjet városparancsnokság pedig az esetről tájékoztatta Willman nagykövetségünket, aki „meggyőzött” minket, jobb lesz, ha haladéktalanul visszamegyünk Krakkóba.

Így is történt. Odahaza egy nyilvános gyűlésen beszámoltunk utunkról, s arról, hogy teljesítettük feladatunkat.

Emanuel Planer

Novemberben továbbra is mentek a lengyel segélyszállítmányok Magyarországra. A vér és a plazma mellett küldtek már ruhaneműt és élelmiszert is. Rémhírek kezdtek terjedni arról, hogy a szállítmányok nem jutnak el a magyar lakossághoz, hanem a szovjet katonai egységekhez kerülnek, ami egyébként az esetek többségében nem felelt meg az igazságnak. Az volt a szándékunk, hogy tájékoztassuk a lengyel társadalmat, hogy ez nem így van, s amit mi itt összegyűjtünk, az valóban a nélkülözőkhöz, a magyar emberekhez jut el.

Elhatároztuk, elküldünk valakit egy ilyen szállítmánnyal. Jelentkezett is a Lengyel Rádió egyik munkatársa, Anna Retmianiak asszony. Elkísérte az egyik transzportot, majd visszaérkezése után riportsorozatot készített, ami azonnal adásba ment a leginkább hallgatott esti időpontokban.

Nem szabad azonban megfélelkezni arról, hogy nálunk működött a hivatalos cenzúra. Igaz, abban az időben nagyon megengyhült, mivel a Lengyelországban akkoriban végbemenő változások közepette nem találta a helyét. Az első rész gond nélkül lement. Másnap még a következő is, de az már nagyobb ellenállásba ütközött. A cenzor figyelmeztetett, hogy kénytelen kiadni egy nyilatkozatot, miszerint a további sugárzásához nem járul hozzá. – „Ha nem járul hozzá – mondtam –, majd én magamra vállalom a felelősséget és kész.” Le is ment az egész sorozat, az összes rész, amelyet Retmianiak asszony készített.

Ezután egy ideig nyugalom volt. Aztán egyszer odajött hozzáam Sokorski elnök és azt mondta: – „Idefigyelj, hatalmas botrány van, Gomułka rettenetesen dühös lett rád.” Mi történt? Kiderült, hogy Gomułka – ez már december első felében volt – magához hívatta a cenzúra akkori főnökét, Mikołajczykknak hívták az illetőt, és rögtön kiabálni kezdett vele, hogy ebből most már elég, ön minek van, miért enged át ilyen dolgokat a Rádióban, mondták nekem, hogy ismét elhangzott ez és ez a műsor Magyarországról és még más műsorok is. Erre Mikołajczyk engedelmesen azt válaszolta: – „Titkár elvtárs, mit tegyek, amikor felelős beosztású elvtársak a Rádióban önkényesen semmibe veszik a cenzúra beavatkozásait...”. – „Ki az, kik azok?” – „Például Planer szerkesztő elvtárs.” – „Leváltani Planert, most, azonnal!” Így, ezekkel a szavakkal mesélte el ezt nekem maga Mikołajczyk.

Nos, megszületett a határozat Planer leváltásáról. Ilymódon én lettem az első újságíró, az első szerkesztőségi vezető, akit a cenzúrával való konfliktus miatt távolítottak el az 1956-os „lengyel október” után.

Barbara Czerwińska, aki 1939 és 1944 között lengyel menekültként a menekültügyi hivatalban dolgozott Budapesten¹⁹

1957 februárjában a lengyel Országos Szállítási Szövetkezetek Szövetsége oly módon kívánt a magyar gyermekeknek segíteni, hogy üdülést szervezett nekik Wilgában, a Szövetség oktatási központjában, egy fenyveserdő közepén. Oda hívtak meg nyolcvan gyermeket Magyarországról, pedagógusokkal együtt. Én mint tolmács és a csoport lengyel kísérője voltam jelen. A gyerekek – akik Budapest azon részéből érkeztek, ahol a legvéresebb harcok folytak november 4. után – rendszeren tanultak, mintha iskolába jártak volna, volt matematika órájuk, magyar nyelv, sőt még testnevelés is. Teljes ellátást kaptak, étkezést, szállást, játszhattak, szórakozhattak, sportolhattak, orvosi ügyelet is volt a számukra. Kétszer is elvittük őket kirándulni Varsóba, hogy megismerjék a mi fővárosunkat.

Kezdetben szomorúak, bizalmatlanok voltak, nem akartak beszélni, semmit sem akartak mondani arról, amit átéltek. De egy idő után, amikor például kettesben sétálni mentünk, mesélni kezdtek. Volt egy fiú, aki mindkét lábán megsérült, egy szovjet tankból lőttek rá. Volt egy 14 éves lány, aki fejlövést kapott, ő viszont műtét után volt, és lábadozni jött hozzánk.

A gyerekek 1957. május végén utaztak haza – mintha teljesen újjászülettek volna. Nagyon sok köszönőlevelet kaptam, ily módon fejezték ki hálájukat mindazon lengyeleknek, akik gondoskodtak róluk.

¹⁹ A szerző interjúja.